

**YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH; MUAMMO VA
YECHIMLARI.**

Abdulkarimov Bobir Gulmamatovich

Andijon davlat texnika instituti "Iqtisodiyot" kafedrası katta o'qituvchisi
babdukarakimov333@gmail.com

Muxammedov Durbek Kamoldin o'g'li

Andijon davlat texnika instituti
muhammedovdurbek76@gmail.com

Mahmudov Odiljon Ixvoljon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti
adilmakhmudov0110@gmail.com

Marayimjonov Ulug'bek Avazbek o'g'li

Andijon davlat texnika instituti
abduraximov.uzb@gmail.com

Xamraqulov Samandar Shermuhammad o'g'li

Andijon davlat texnika instituti
xamraqulovmedia@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari, iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlikka ta'siri hamda uni joriy etishdagi muammolar kompleks tarzda tahlil qilinadi. Global miqyosdagi ekologik tahdidlar fonida yashil iqtisodiyotga o'tishning dolzarbligi, resurslardan samarali foydalanish va innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali barqaror taraqqiyotga erishish imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqotda O'zbekiston tajribasi tahlil qilinib, mavjud muammolarni hal etish bo'yicha amaliy va institutsional yechimlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, sarmoya, investitsion muhit, texnologik innovatsiyalar, iqtisodiy o'sish, resurslar, ekologik barqarorlik, muammo, yechim.

Abstract: This article examines the theoretical foundations of the green economy, its impact on economic growth and environmental sustainability, and the main challenges associated with its implementation. Against the backdrop of global ecological threats, the relevance of transitioning to a green economy is substantiated through efficient resource use and the application of innovative technologies. The article analyzes Uzbekistan's experience and proposes practical and institutional solutions to address existing problems.

Key words: *green economy, capital, investment environment, technological innovation, economic growth, resources, environmental sustainability, problem, solution.*

Аннотация: *В данной статье комплексно анализируются теоретические основы «зелёной» экономики, её влияние на экономический рост и экологическую устойчивость, а также проблемы, возникающие при её внедрении. На фоне глобальных экологических угроз раскрывается актуальность перехода к «зелёной» экономике, достижения устойчивого развития за счёт рационального использования ресурсов и внедрения инновационных технологий. В исследовании проанализирован опыт Узбекистана и предложены практические и институциональные решения для устранения существующих проблем.*

Ключевые слова: *зелёная экономика, капитал, инвестиционная среда, технологические инновации, экономический рост, ресурсы, экологическая устойчивость, проблема, решение.*

So'nggi o'n yilliklarda insoniyat global ekologik inqiroz xavfi bilan tobora ko'proq to'qnash kelmoqda. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning kamayishi, havo va suv resurslarining ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayib borayotgani global miqyosda barqaror taraqqiyotning asosiy to'siqlariga aylanmoqda. BMTning 2024-yildagi Global rivojlanish hisobotiga ko'ra, dunyo aholisi salomatligiga va iqtisodiy tizimlarning barqarorligiga eng jiddiy tahdidlar — bu atrof-muhitga yetkazilayotgan bevosita va bilvosita zararlar hisoblanadi.²³ Shu sababli davlatlar yashil iqtisodiyotga katta e'tibor qaratishni, atrof muhitni asrashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ymoqdalar.

Dunyo bankining ma'lumotlariga ko'ra, yashil iqtisodiy faoliyat turlari 2024-yilda global miqyosda 9,1 trillion AQSh dollarlik bozor qiymatini shakllantirgan va 300 milliondan ortiq bevosita ish o'rni yaratgan²⁴. Bu raqamlar yashil iqtisodiyotning nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham muhim salohiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekiston o'zining umumiy iqtisodiy rejalashtirishiga barqaror amaliyotni kiritish borasida sezilarli yutuqlarga erishmoqda. Mamlakat 2016-yilda rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tishni boshladi. U o'zining iqtisodiy

²³ UNDP. (2024). *Human Development Report 2024: Breaking the Gridlock*. United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org>

²⁴ World Bank. (2024). *The Green Transition: Economic Opportunities for a Sustainable Future*. <https://www.worldbank.org/en/topic/environment>

transformatsiyasini yashil yondashuv bilan kuchaytirish zarurligini tan oldi. Hukumat yanada barqaror iqtisodiy modelni yaratish majburiyatini oldi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-436-sonli qarori²⁵ qabul qilindi. Ushbu qaror doirasida quyidagi strategik hujjatlar va institutsional mexanizmlar tasdiqlandi:

- 2030-yilgacha yashil iqtisodiyotga o'tish va yashil o'sishni ta'minlash Dasturi;
- sanoat tarmoqlarida yashil iqtisodiyotni joriy etish hamda energiya tejamkorligini oshirish Konsepsiyasi;
- Harakatlar rejasi;
- yoqilg'i-energetika resurslarini tejashga qaratilgan 2022–2026-yillar uchun Maqsadli parametrlar (2026 yilgacha energiya sig'imini 2022–yilga nisbatan 20%ga kamaytirish);
- Idoralararo kengashning yangilangan tarkibi;
- Yashil iqtisodiyot bo'yicha donorlar muvofiqlashtirish guruhi;- Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi huzurida tashkil etilgan loyiha ofisi va uning tarkibidagi Texnik kotibiyat.

Shuningdek, O'zbekistonda 2025-yil „Atrof muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili“ deb nomlandi. 2019-yil 22-yanvarda Ekologiya partiyasi tashkil topishi ham bir ma'noda O'zbekistonda ekologiyaga katta e'tibor qaratilayotgani, atrof muhitni asrash va yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha islohotlar amalga oshirilayotganidan darak beradi.

So'nggi yillarda "yashil iqtisodiyot" tushunchasi jahon miqyosida keng e'tibor qozonib, mamlakatlar iqtisodiy strategiyalarida muhim o'rin egallamoqda. Yashil iqtisodiyot – bu inson farovonligini oshirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash, shu bilan birga atrof-muhitga yetkazilayotgan zarar va ekologik xavf-xatarlarni minimallashtirishga qaratilgan iqtisodiy modeldir. Ushbu model barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslanadi va quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish, chiqindilarni kamaytirish hamda ekologik xavfsizlikni mustahkamlash.

Bugungi kunda global miqyosda resurslardan haddan tashqari foydalanish, atrof-muhitning ifloslanishi, ob-havo sharoitining keskin o'zgarishi, o'rmonlarning

²⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-436-sonli qarori: <https://lex.uz/docs/6303230>

kamayishi va cho'llanish jarayonining tezlashuvi ekologik inqiroz xavfini kuchaytirmoqda. Ayni paytda qashshoqlik, ishsizlik va resurslar tanqisligi kabi ijtimoiy-iqtisodiy muammolar tobora chuqurlashmoqda. Bu esa insoniyatni ekologik va iqtisodiy muammolarga bir vaqtning o'zida javob beruvchi innovatsion yondashuv – yashil iqtisodiyot modelini joriy etishga undamoqda.

2024-yilgi State of Global Air hisobotiga ko'ra, havo ifloslanishi 2021-yilda global miqyosda 8,1 million bevaqt o'linga sabab bo'lgan bo'lib, bu yurak-qon tomir kasalliklari, o'pka saratoni, diabet va boshqa surunkali xastaliklar bilan bog'liq. Shuningdek, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisi 99 foiz holatlarda sog'liq uchun xavfli havo bilan nafas olmoqda.²⁶

Shu bilan birga, 2024-yilgi BMT Suv resurslari bo'yicha global hisobotida dunyo aholisining yarmi yilning kamida bir davrida jiddiy suv tanqisligiga duch kelayotgani ta'kidlangan. Suv infratuzilmasining eskirishi, ifloslanishning kuchayishi va iqlim o'zgarishi tufayli yuzaga kelayotgan cho'llanish va yer degradatsiyasi, ayniqsa Osiyo va Afrika mintaqalarida kuchli ta'sir ko'rsatmoqda.

Iqtisodiy prognozlarga ko'ra, agar amaldagi siyosat davom etsa, 2050-yilga kelib global energiyaga bo'lgan talab 2010-yilga nisbatan 80 foizga ortadi. Bu talabning asosiy qismini sanoatlashuv bosqichida bo'lgan davlatlar, xususan, Osiyo va Lotin Amerikasi mamlakatlari tashkil qiladi. OECD ma'lumotlariga ko'ra, issiqxona gazlari emissiyasi ham 50 foizga oshadi, bu esa atmosferaning issiqlik balansini buzib, iqlim inqirozining kuchayishiga olib keladi.²⁷

Ushbu global muammolar shuni ko'rsatadiki, mavjud iqtisodiy model ekologik xavfsizlikni ta'minlay olmayapti. Shu sababli, insoniyat yashil iqtisodiyot konsepsiyasini muqobil yo'l sifatida tanlamoqda. Yashil iqtisodiyot ekologik xavflarni kamaytirish, resurslardan oqilona foydalanish, energiya samaradorligini oshirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishishni nazarda tutadi.

Iqtisodiy faoliyatni atrof-muhitning tabiiy imkoniyatlari bilan muvofiqlashtirish, ekotizim uzluksizligini saqlab qolgan holda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash dolzarb vazifalardan biriga aylangan. Xususan, sanoatlashuv bosqichidan avval nisbatan cheklangan ko'rinishdagi ekologik muammolar hozirda global tus olib, insoniyat salomatligiga, biologik xilma-xillikka va iqlim barqarorligiga tahdid solmoqda.

²⁶ State of Global Air (2024).

<https://www.stateofglobalair.org/resources/report/state-global-air-report-2024>

²⁷ OECD (2024). *Environmental Outlook and Climate Trends*.

<https://www.oecd.org/environment>

Yashil iqtisodiyot – bu shunchaki ekologik tashabbus emas, balki iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydigan yangi yondashuvdir. U tabiiy resurslar va iqtisodiy faoliyat o'rtasidagi muvozanatni tiklash, mavjud muammolarni kompleks tarzda hal etish, kelajak avlodlarga qulay va xavfsiz yashash muhitini taqdim etish yo'lidagi strategik harakatlar majmuasidir. Shu boisdan ham, yashil iqtisodiyot nafaqat bugungi kun, balki barqaror kelajak uchun ham muhim ahamiyatga ega konsepsiyalardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda global miqyosda o'zgarishlar shiddat bilan kechayotgan bir paytda, yangi ish o'rinlarini yaratish borasida yashil iqtisodiyot alohida ahamiyat kasb eta boshladi. Yashil iqtisodiyot nafaqat atrof-muhit muhofazasi bilan bog'liq xabardorlikni oshirish, balki iqtisodiyotda dolzarb muammo bo'lib qolayotgan umumiy bandlik darajasini ta'minlashga ham ijobiy hissa qo'shishi kutilmoqda.

Biroq ushbu modelga o'tish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Jumladan, yashil texnologiyalar va zamonaviy infratuzilmalarga sarmoya kiritish katta moliyaviy xarajatlarni talab etadi. Bu esa, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar hamda kichik va o'rta biznes subyektlari uchun sezilarli to'siq hisoblanadi. Shu bilan birga, ayrim yashil texnologiyalar hali to'liq ishlab chiqilmagan yoki amaliyotda keng tatbiq etilmagan. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, energiyani saqlash, chiqindilarni samarali boshqarish kabi yo'nalishlarda ham bir qator tizimli muammolar mavjud.

2023–yil holatiga ko'ra, dunyo mamlakatlarida energiya sig'imkorligi va atmosferaga issiqxona gazlari chiqarilishi bo'yicha mavjud ko'rsatkichlar shuni ko'rsatadiki, birlamchi energiya iste'molining doimiy narxlarda va valyutaning xarid qobiliyati pariteti asosida hisoblangan YaIMga nisbati energiya sig'imkorligi indeksini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, uglerod sig'imkorligi ko'rsatkichi esa issiqxona gazlari emissiyasi miqdorining yalpi ichki mahsulotga nisbati bilan belgilanadi. Bu ko'rsatkichlar orqali iqtisodiy o'sish va ekologik xavfsizlik o'rtasidagi mavjud tafovutlarni chuqurroq tahlil qilish imkoniyati yuzaga keladi.

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi jahon miqyosida barqaror rivojlanishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishda tizimli muammolar mavjudligi yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini murakkablashtirmoqda. Xususan, global miqyosda quyidagi asosiy muammolar ajratib ko'rsatiladi:

1. Yashil texnologiyalar va infratuzilmalarni rivojlantirish katta hajmdagi investitsiyalarni talab etadi. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun jiddiy moliyaviy yuk hisoblanadi.

2. Ayrim iqtisodiy tarmoqlarda yashil alternativ texnologiyalar hali to'liq ishlab chiqilmagan yoki ularning iqtisodiy samaradorligi past.

3. Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni ba'zi an'anaviy sohalarda ish o'rinlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin.

4. Rivojlanayotgan mamlakatlarning ayrimlarida yashil iqtisodiyot siyosatini amalga oshirish uchun barqaror siyosiy muhit, samarali davlat boshqaruvi va mustahkam institutlar shakllanmagan.

5. Global ekologik muammolarni hal qilish borasida yetarli xalqaro hamkorlikning yo'qligi mavjud muammolardan biridir.

O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish yo'lida ham qator tizimli muammolar mavjud:

1. O'zbekiston iqtisodiyoti hanuzgacha qazilma yoqilg'ilarga yuqori darajada bog'liq.

2. Energetika va transport infratuzilmasining muhim qismi modernizatsiya qilinmagan.

3. Yashil loyihalarni moliyalashtirish uchun yetarli investitsiyalarni jalb etishda kamchiliklar mavjud.

4. Yashil texnologiyalar sohasida malakali kadrlarning yetishmasligi mavjud muammolardan biridir.

5. Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish tamoyillari bo'yicha aholining ekologik savodxonligi past darajada.

Yuqorida keltirilgan global va milliy muammolarni hisobga olgan holda, yashil iqtisodiyotga o'tishda quyidagi yechimlar tavsiya etiladi:

- Hukumatlar tomonidan yashil investitsiyalarni rag'batlantirish, yashil texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish, uglerod narxini belgilash, ekologik standartlarni kuchaytirish va subsidiyalarni qayta yo'naltirish choralari ko'rilishi lozim.

- Xususiy sektor uchun qulay investitsion muhit yaratilib, yashil loyihalarni moliyalashtirishda kafolatlar va soliq imtiyozlari taqdim etilishi muhim.

- Ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalarni qo'llab-quvvatlash, startap va kichik biznes subyektlarini rivojlantirish orqali innovatsion yechimlar yaratilishi kerak.

- Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarni qo'llab-quvvatlash, ularni qayta tayyorlash va yangi ish o'rinlari bilan ta'minlash orqali salbiy ijtimoiy ta'sirlar yumshatiladi.

- Aholi o'rtasida ekologik madaniyatni shakllantirish, barqaror iste'mol va ishlab chiqarishni rag'batlantirish maqsadida atrof-muhit muhofazasi bo'yicha targ'ibot ishlarini kuchaytirish zarur.

- Xalqaro tajriba va moliyaviy resurslar almashinuvini yo'lga qo'yish, yashil texnologiyalar bo'yicha ko'p tomonlama hamkorlikni kuchaytirish ham alohida

ahamiyatga ega.

O'zbekiston sharoitida esa quyidagi amaliy yo'nalishlar ustuvor deb e'tirof etiladi:

- Quyosh, shamol va gidroenergetika salohiyatidan to'laonli foydalanish;
- Sanoat, transport va turar-joy sektorlarida energiya tejamkorligini oshirish;
- Qishloq xo'jaligida suvdan samarali foydalanish tizimini keng joriy etish;
- Elektromobillar, elektrobuslar va velosipedlar uchun zarur infratuzilmani

yaratish;

- Chiqindilarni qayta ishlash, saralash va utilizatsiya qilish tizimlarini takomillashtirish;

- Yashil investitsiyalarni jalb etish uchun qulay me'yoriy-huquqiy asoslar yaratish;

- Ta'lim tizimida ekologik yo'nalishdagi mutaxassislarni tayyorlash va kadrlar salohiyatini oshirish;

- Aholining ekologik ongini shakllantirish, yashil turmush tarzini keng targ'ib qilish.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonda yashil iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan strategiyalarni bosqichma-bosqich amalga oshirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ekologik xavfsizlik darajasini oshirish mumkin. Buning uchun esa samarali siyosiy muvofiqlashtirish, ilmiy yondashuv, moliyaviy barqarorlik va ijtimoiy hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik tamoyillari bilan uyg'unlashtirgan holda, barqaror rivojlanishni ta'minlashga yo'naltirilgan innovatsion iqtisodiy modeldir. Mazkur model tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, chiqindilar miqdorini kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish va ekologik toza texnologiyalarni joriy etishni o'zining asosiy ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilaydi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan, tizimli islohotlar, institutsional moslashuv va strategik investitsiyalarni talab etuvchi murakkab transformatsion yo'ldir. Bu jarayonda davlat organlari, xususiy sektor, fuqarolik jamiyati hamda xalqaro hamkorlarning faol ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlash, balki iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion texnologiyalarni rag'batlantirish va jamiyatda ijtimoiy farovonlik darajasini oshirish imkonini beradi. Shu jihatdan, yashil iqtisodiyot – kelajak avlodlar manfaati yo'lida ekologik mas'uliyatli va iqtisodiy jihatdan samarali taraqqiyotning muqobil yo'nalishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vahobov A.V. va Xajibakiev Sh.X. Yashil iqtisodiyot. Darslik. – Toshkent: “Universitet”, 2020.
2. Xashimova S.N. Yashil iqtisodiyot. Darslik. – Toshkent: “Ma’rifat”, 2024.
3. Bakhtiyorovna N.S. va boshqalar. Novative Solutions for Ensuring Employment of the Population and Establishing
4. Iqtisodiyot va moliya vazirligining axborotnomasi.
5. Aglietta, Michel, Bai, Guo. China’s 13th Five-Year Plan: In Pursuit of a “Moderately Prosperous Society” (No. 2016-12), CEPPI Research Center.
6. Кальнер В.Д., Полозов В.А. «Зеленая» экономика и безальтернативные ресурсы природы. – М.: Калвис, 2016. — 576 с.
7. <https://lex.uz>
8. <https://www.oecd.org/environment>
9. <https://www.worldbank.org>
10. <https://www.stateofglobalair.org>